

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА**

БУЛИК НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 902(477.81/.86)(091)"1919/1939"

**АРХЕОЛОГІЧНА НАУКА В ГАЛИЧИНІ
ТА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ:
АНТРОПОЦЕНТРИЧНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ**

07.00.01 – історія України
07.00.04 – археологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Львів 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Науковий консультант: доктор історичних наук
Голик Роман Йосипович,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
старший науковий співробітник
відділу нової історії України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Гаврилюк Світлана Віталіївна,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, завідувач кафедри
музеєзнавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності;

доктор історичних наук, професор
Отрощенко Віталій Васильович,
Інститут археології НАН України,
завідувач відділу археології енеоліту –
бронзової доби;

доктор габілітований (Dr. Habil), ад'юнкт
Щерба Адріанна,
Лодзький університет (Республіка Польща),
заступник декана факультету філософії
та історії з міжнародної співпраці.

Захист відбудеться 10 грудня 2024 р. о 12:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79008, м. Львів, вул. Винниченка, 24 (3-й поверх, конференц зал НТШ).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий 8 листопада 2024 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук

О. І. Муравський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження історії археології заходу України в період між двома світовими війнами зумовлена низкою чинників. Передовсім в українській історіографії посилюється інтерес до історії ідей та наукових інституцій, які ці ідеї розповсюджували й реалізовували, зокрема до історії дисциплін, що формували саму історичну науку, впливали на колективну історичну та культурну пам'ять суспільства. Впродовж останніх десятиліть зросло зацікавлення Галичиною та Волиню як мультикультурними територіями, процесами взаємодії й конкуренції української і польської культур на цих землях. Важливою для українського соціуму початку ХХІ ст. залишається і пам'яткоохоронна діяльність в археологічній сфері як чинник, що запобігає нищенню культурної спадщини, а також її вплив на суспільну свідомість.

Археологію часто вважають науковою дисципліною, що перебуває поза політикою. Однак в умовах відсутності національної держави та перебування Галичини і Західної Волині у складі міжвоєнної Польщі, саме археологія стала політичним інструментом для піднесення національної свідомості, підтвердження факту, що терени заходу України впродовж століть були заселені українцями. Актуальність дослідженої проблеми полягає ще й у зверненні уваги законотворців і громадськості на припинення руйнації археологічних та архітектурно-археологічних пам'яток, що в умовах повномасштабної війни має надважливе значення.

Після закінчення Першої світової війни, зі зміною етнополітичних устроїв на землях Галичини й Західної Волині відбувалася, з одного боку, інституціоналізація археології, залучення широкого кола дослідників до її розвитку, накопичення значного обсягу археологічного матеріалу і впорядкування його; з іншого – у час існування міжвоєнної Польщі чиновники чинили різні бюрократичні перешкоди українським дослідникам, вбачаючи в їхній діяльності прагнення через дослідження власного минулого зберегти політичну суб'єктність українського народу та здійснювати ненасильницький опір асиміляційним процесам. Вивчення цих проблем дає змогу зробити цінні висновки для сучасності, оскільки розвиток археологічної науки залежить від ставлення до її проблем держави та регулювання різних процесів на законодавчому рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах розробки наукових тем відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: «Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя (за археологічними джерелами)» (номер держреєстрації 0118U003908), «Археологічна карта заходу України: від палеоліту до Галицько-Волинського Королівства та ранньомодерного часу» (номер держреєстрації 0121U109809), «Повсякдення і мілітарна культура давнього населення заходу України» (номер держреєстрації 0124U002580).

Об'єкт дослідження – наукові інституції та вчені-археологи Галичини і Західної Волині в міжвоєнній Польщі, музеї та система охорони пам'яток, а **предмет** – науково-дослідницька, видавнича, музейницька, пам'яткоохоронна, популяризаторська діяльність археологічних наукових інституцій та окремих учених-археологів на теренах Галичини й Західної Волині в контексті етнополітичного життя Польщі 1920–1930-х років; тенденції розвитку історії археології як цілісної системи знань про науку, що досліджує найдавніше минуле за допомогою залишків матеріальної культури.

Мета дослідження – комплексне вивчення історії археології в Галичині й Західній Волині у складі Польщі між двома світовими війнами через систематизацію та аналіз діяльності археологів, наукових інституцій, провінційних музеїв, синтез інформації про польові здобутки, організаційні рішення, інтелектуальні надбання та пам'яткоохоронні мережі у вказаний період.

Реалізація мети передбачає вирішення дослідницьких завдань:

- проаналізувати історіографію історії археології заходу України міжвоєнного двадцятиліття ХХ ст., ретроспективно обґрунтувати її періодизацію, розглянути проблеми формування, класифікації й аналізу джерельної бази праці;

- провести системний аналіз процесу розвитку наукових засад археології на українських землях, що перебували у 1920–1930-х роках у складі Польщі;

- проаналізувати основні етапи структурно-організаційного розвитку археології через діяльність наукових інституцій, навчальних та музейних закладів; зацентувати увагу на виокремленні археології у структурі науки загалом і трансформації археологічних наукових парадигм у кожному з досліджуваних осередків зокрема;

- дослідити еволюцію наукових засад національної археології крізь призму експедиційної та камеральної роботи, публікацій узагальнювальних праць учених, що проводилися в українських наукових осередках Галичини та Західної Волині; визначити й окреслити головні елементи археологічних наукових концепцій у міжвоєнний період ХХ ст.;

- з'ясувати роль ГКЦ та її очільників в археологічних студіях на заході України через діяльність Богословської академії;

- висвітлити внесок українських учених-емігрантів у розвиток міжвоєнної археології заходу України й налагодження за їхнім посередництвом наукових зв'язків (інституційних, індивідуальних, міждисциплінарних) з іншими європейськими фаховими осередками;

- реконструювати розвиток археології у Львівському університеті міжвоєнного періоду через інституціональний дискурс з акцентом на кадровому, науково-дослідному та навчальному аспектах;

- розкрити особливості розвитку польської археології Галичини і Західної Волині в міжвоєнне двадцятиріччя ХХ ст., дослідити шляхи формування наукових шкіл праісторичної та класичної археології; окреслити роль і місце

міжвоєнних учених-археологів у подальшому розвитку археологічної науки України та Польщі;

- актуалізувати законодавче підґрунтя й особливості процесів збереження та охорони археологічної спадщини регіону в контексті гуманітарної політики міжвоєнної Польщі; показати вплив реформи 1928 р. на археологію заходу України;

- з'ясувати роль воєводських і повітових музеїв, музейних з'їздів у розвитку археології на теренах заходу України міжвоєнного періоду;

- створити колективний портрет української та польської археологічної інтелектуальної спільноти Галичини й Західної Волині у складі міжвоєнної Польщі через застосування просопографічних методів дослідження.

Хронологічні межі мають два виміри: історичний та археологічний. В історичному аспекті дослідження охоплюють період 20–30-х років ХХ ст., коли західноукраїнські землі входили до складу Другої Речі Посполитої. Через необхідність порівняння розвитку музейної археології та пам'яткоохоронного законодавства Польської держави із законодавчими актами австро-угорської доби, виявлення аналогій у розвитку археологічної науки хронологічні межі дослідження подекуди розширено до середини ХІХ ст. В археологічному вимірі дослідження охоплює період від палеоліту до пізнього середньовіччя. Ця хронологія зумовлена вивченням різночасових пам'яток на заході України, що проводили археологи досліджуваних наукових осередків.

Географічні межі роботи охоплюють Галичину, тобто Львівське, Станіславівське та Тернопільське воєводства, а також землі Західної Волині, які, відповідно до розпорядження Ради міністрів Польщі від 4 лютого 1921 р., склали Волинське воєводство з центром у Луцьку.

Методологічна основа роботи ґрунтується на принципах історизму, логічності, системності та наукової об'єктивності. У дослідженні проблеми важливе місце займає системний підхід, який допомагає зрозуміти головні вектори розвитку історії археологічної думки, враховуючи всі компоненти для комплексного осмислення різних її аспектів. Використання всіх цих методів дало змогу відобразити якісні та кількісні зміни в розвитку археології на теренах заходу України в міжвоєнний період і виокремити її основні тенденції.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

Уперше:

- досліджено історію міжвоєнної археології крізь призму чотирьох зрізів: інституціонального, просопографічного, пам'яткоохоронного і музейного, що дало змогу розкрити організацію наукових студій, роль особистості в розвитку науки, вибудовування системи охорони пам'яток та її вплив на збереження археологічних пам'яток і знахідок, а також формування музейних колекцій, їхнє збереження, наукове опрацювання й експонування;

- одну з провідних ролей відведено фотографії як історичному джерелу до історії археологічної науки, зокрема опрацьовано й інтерпретовано унікальну колекцію негативів на склі, які висвітлюють маловідомі аспекти польової та музейної археології заходу України міжвоєнного часу ХХ ст.;

- зібрано, узагальнено, систематизовано й проаналізовано документи, публікації та матеріали, які дають змогу цілісно відобразити процес розвитку національної археології в 1920–1930-х роках;

- доробок археологів регіону інтегровано в загальноєвропейську та загальносвітову інтелектуальну традицію;

- простежено взаємодію між «владою і наукою» на прикладі діяльності пам'яткоохоронних інституцій Другої Речі Посполитої;

- розглянуто діяльність повітових музеїв Галичини як інституційних елементів розвитку археології;

Удосконалено:

- теоретико-методологічні підходи до дослідження історії археології першої половини ХХ ст.;

- вивчення розвитку наукових засад української і польської археології в першій половині ХХ ст. та їхню суть і значення для інституціоналізації комплексної системи знань про історію науки;

- оприявлення специфіки пам'яткоохоронного законодавства, спрямованого на захист доісторичних пам'яток, виділено періоди в його еволюції;

- археологічну карту відкритих і досліджених пам'яток заходу України в міжвоєнний період.

Одержали подальший розвиток:

- дослідження підрозділів археологічного спрямування Львівського університету, археологічного напрямку НТШ і музейних установ, що заклали підґрунтя розвитку археології в Україні та Польщі;

- концепції, що дали змогу у вимірах антропологічного дискурсу розгорнути просопографічний напрям досліджень як цілої групи археологів, так і окремих постатей;

- уніфікація термінологічного ряду з археології як внесок до утвердження відповідної понятійної матриці.

Практичне значення одержаних результатів полягає в суттєвому розширенні сучасних наукових знань про розвиток археології та давньої історії в міжвоєнний період ХХ ст. Окремі положення і фактичний матеріал дисертації використано для розробки спільних та індивідуальних міжнародних проєктів із питань формування археологічних знань в Україні, Польщі й Австрії. Одержані дані також стануть необхідним доповненням до просопографії інтелектуалів новітньої доби. Результати дослідження засвідчують важливість археології як окремої галузі знань не лише з погляду практичного студіювання пам'яток, а й як науки, що мала і має велике суспільно-культурне значення.

Крім цього, наведені в дисертації положення можуть бути використані для розробки та вдосконалення відповідних навчальних курсів у закладах вищої освіти з історії й археології України, регіоналістики, української історіографії та історії гуманітаристики, інституціональної історії, музейництва, біографістики, а також у сучасній практиці археологічних досліджень і пам'яткоохоронної діяльності.

Результати дисертації апробовано на засіданнях відділу археології, вчених радах Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича, семінарі з історії гуманітаристики (спільна ініціатива ІКОМ України та Інституту археології НАН України) (Київ, 27 липня 2018 р.; 31 березня 2020 р.), засіданнях археологічних комісій Польської академії наук у Вроцлаві (6 листопада 2019 р.) та Кракові (23 травня 2023 р.; 28 листопада 2023 р.), а також на міжнародних і всеукраїнських конференціях та з'їздах: XII Міжнародна конференція «Археологія заходу України» (Львів, 20–22 травня 2015 р.); III Міжнародна наукова конференція «Історія археології: міжособистісні та інституціональні комунікації» (Львів, 15–16 жовтня 2015 р.); VI Ісаєвичівські наукові читання: книгодрукування і видавнича справа в соціокультурних і державотворчих процесах в Україні (Львів, 9–10 березня 2016 р.), *Z dziejów archeologii: badacz i jego gola – wybrane sylwetki, wybrane zagadnienia* (Варшава, 15 квітня 2016); XIII Міжнародна наукова конференція «Археологія заходу України» (Львів, 18–20 травня 2016 р.); II Міжнародна наукова конференція Українсько-польські відносини в контексті суспільно-політичних і етнокультурних процесів в Центральній-Східній Європі (XX – початок XXI століття) (Львів, 25 травня 2016 р.); XV Науково-практична конференція «Сіверщина в історії України» (Глухів, 26–27 травня 2016 р.); IV Міжнародна наукова конференція «Історія археології: архівна і музейна спадщина Центральної та Східної Європи» (Львів, 6–7 жовтня 2016 р.); Konferencja naukowa Instytutu AE PAN (Варшава, 10 березня 2017 р.); XIV Міжнародна наукова конференція «Археологія заходу України» (Львів, 17–19 травня 2017 р.); 3 Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski (Краків, 11–14 жовтня 2017 р.); V Міжнародна наукова конференція Історія археології: механізми управління та форми організації науки (Харків, 5–6 жовтня 2017 р.); VIII Ісаєвичівські читання. Львів в історії та культурі України, Центрально-Східної Європи (Львів, 5–7 березня 2018 р.); XV Міжнародна наукова конференція «Археологія заходу України» (Львів, 16–18 травня 2018 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики» (Львів, 9 листопада 2018 р.); I Всеукраїнський археологічний з'їзд (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.); XVI Міжнародна наукова конференція «Археологія заходу України» (Львів, 22–24 травня 2019 р.); XVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Сіверщина в історії України» (Глухів, 29–31 травня 2019 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка «Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат. Проблеми їх збереження та використання» (Львів–Урич, 5–7 червня 2019 р.); VI Міжнародна наукова конференція історія археології: інтелектуальний простір міста і формування ідентичностей (Київ, 3–4 жовтня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Музей – платформа суспільного діалогу» (Львів, 24 жовтня 2019 р.), X Наукові читання імені академіка Ярослава Ісаєвича (Львів, 3 березня 2020 р.); VII Міжнародна наукова конференція «Історія археології: взаємодія науки з суспільством» (до 120-річчя Маркіяна Смішка) (Львів–Київ, 1–2 жовтня 2020 р.); XVII Міжнародна наукова

конференція «Археологія заходу України» (Львів, 19–20 травня 2021 р.); VIII Міжнародна наукова конференція «Історія археології: удома й на чужині» (до 100-річчя заснування Українського вільного університету) (Львів–Київ, 7–8 жовтня 2021 р.); Міжнародна наукова конференція «Латенський і римський час в Карпатах» (Кросно, 4–5 листопада 2021 р.); IX Міжнародна наукова конференція «Історія археології: охорона культурної спадщини та регламентація досліджень» (Київ–Львів, 6–7 жовтня 2022 р.); Раннє середньовіччя в Карпатах: міжнародна наукова конференція (Кросно, 3–4 листопада 2022 р.); XXXVI Жешівська археологічна конференція. Археологічні дослідження, проведені на терені південно-східної Польщі, західної України і північної Словаччини (Жешів, 24–25 квітня 2023 р.); XVIII Міжнародна наукова конференція «Археологія заходу України» (Львів, 17–19 травня 2023 р.); X Міжнародна конференція Історія археології: схоплене у часі та просторі» (Київ, 5–6 жовтня 2023 р.); Міжнародна конференція «Використання цифрових технологій у документуванні, охороні, управлінні та поширенні культурної спадщини» (Люблін, 19–20 жовтня 2023 р.); Міжнародна наукова конференція «Пізнє середньовіччя в Карпатах» (Кросно, 23–24 листопада 2023 р.), виголошено низку публічних лекцій у Львові, Кракові, Галичі.

Особистий внесок здобувачки. Усі результати дослідження здобуті самостійно шляхом виявлення та наукового опрацювання джерел і відповідно обраної методики. У публікаціях у співавторстві особистий внесок автора становить 60 і більше відсотків.

Публікації. За результатами проведеного дослідження видано 1 монографію, 38 фахових публікацій, зокрема 6 розділів у колективних монографіях, 32 статті в наукових фахових виданнях, із них 5 – у закордонних і 3 – в українських, внесених до міжнародних наукометричних баз Scopus і WoS, 9 – іноземними мовами. Додатково відображають результати 12 публікацій.

Структура й обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, шести розділів (кожен із них містить підрозділи), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 595 сторінок, із них 394 – основного тексту. Список використаних джерел складається з 1 238 найменувань, із яких 512 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, сформульовано мету та наукові завдання, означено об'єкт і предмет дослідження, хронологічні й територіальні межі, розкрито наукову новизну та її практичне значення, зв'язок із науковими програмами, подано дані про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У розділі 1 «Історіографія та джерельна база дослідження», який складається з двох підрозділів, проаналізовано рівень наукового вивчення теми, схарактеризовано джерельну базу.

У підрозділі 1. 1. «*Стан дослідження проблеми*» схарактеризовано ступінь дослідженості проблеми в історіографії, яку подано за проблемно-хронологічним принципом та умовно поділено на три етапи: I – праці сучасників подій; II – публікації, що вийшли в радянський період; III – історіографія років незалежності. В історіографії дослідження проаналізовано окремо загальні праці з історії археології та виокремлено чотири тематичні блоки з урахуванням проблем, розглянутих у дисертації: *інституціональна історія, біографістика, пам'яткоохоронна діяльність та історія музейної археології*. У межах кожного тематичного блоку чітко простежено наявність українських і польських наукових розробок, які дають змогу комплексно дослідити історію наукових інституцій, внесок окремих постатей, систему пам'яткоохоронного законодавства у сфері збереження археологічних пам'яток, зокрема і вплив влади на дослідників, мережу музейних установ та значення музейних з'їздів для наукової комунікації археологів.

Одна з перших узагальнювальних праць з історії археології – монографія польського археолога Юзефа Костжевського «Історія польських доісторичних досліджень» («*Dzieje polskich badań prehistorycznych*»). Розділ, присвячений міжвоєнній історії археології, автор справедливо назвав «В гонитві за синтезом (1918–1939)» («*W dążeniu do syntezy*»), а для підтвердження цієї назви проаналізував узагальнювальні роботи українських і польських археологів (Ярослава Пастернака, Яна Брика, Леона Козловського) та зробив помітний акцент на доволі вузькій спеціалізації молодого покоління археологів (Левка Чикаленка, Гелени Цегак). Згодом ці ідеї одержали подальший розвиток у працях іноземних авторів, зокрема чеського археолога Карела Скленаржа у праці «Археологія в Центральній Європі: перші 500 років» («*Archeology in Central Europe: the First 500 Years*»), англійця Гліна Деніела, канадського археолога Брюса Тріггера «Історія археологічної думки» («*A History of Archaeological Thought*»).

На I етапі до тем історії науки одним із перших звертався Ярослав Пастернак у праці «Старий Галич (Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр.)». Із польських дослідників невеликі розвідки, що охоплювали історію археології, належать авторству Володимира Антоневича, Едмунда Булянди.

На II етапі, у 1969 р., в Україні побачила світ робота «Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966)» Івана Шовкопляса, присвячена історії археології в Україні у 1917–1966 рр., де автор дуже побіжно й схематично подав окремі віхи історії західноукраїнської археології до 1939 р. Зокрема, описуючи діяльність НТШ у галузі археології, згадано прізвища Ярослава Пастернака й Івана Борковського, що було відважним кроком в умовах існування тоталітарного радянського режиму.

У 1961 р., у Канаді в м. Торонто вийшла фундаментальна монографія Я. Пастернака «Археологія України», де у вступній частині автор окреслив

діяльність львівського археологічного осередку в міжвоєнний період, чітко виділивши два потужні наукові центри: Львівський університет і НТШ та окреслив стан археологічної науки на Волині в 1920–1930-х роках.

У 1967 р. у польській історіографії історії археології з'явилася монографія «Нарис історії археологічних досліджень Малополющі» («*Zarys historii badań archeologicznych w Małopolsce*») Стефана Носека, де висвітлено міжвоєнну археологію Малополющі (Краківського, Люблінського і Сандомирського воєводств), не відкидаючи значення львівського археологічного осередку, однак автор доволі суб'єктивно абсолютизував роль польських учених у процесі формування археологічної науки в Галичині. 1984 р. побачила світ робота Барбари Столп'як «Розвиток польської праісторії в міжвоєнне двадцятиліття. Ч. I: 1918–1928» («*Rozwój prahistorii polskiej w okresie 20-ia międzywojennego. Cz. I: 1918–1928*»), де археологія Галичини і Західної Волині займає одне з центральних місць.

На *III етапі* розвитку історіографії археології ці питання неодноразово ставали тематикою окремих збірників і конференцій. Першим у цьому списку був спеціальний том «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Постаті української археології», де чи не вперше відкрито прозвучали імена Кароля Гадачека, Володимира Гребеняка, Богдана Януша, Ярослава Пастернака, Юрія Полянського, Михайла Клапчука, Олега Кандиби-Ольжича, Юрія Шумовського, Маркіяна Смішка, Левка Чикаленка, Івана Борковського.

Сучасна історіографія археології заходу України 1918–1939 рр. представлена різноплановими розробками, серед яких виокремлюються загальні праці з історії археології, інституціональна історія, біографістика, охорона археологічної спадщини та історія музейної археології. Серед узагальнювальних робіт варто назвати монографічні дослідження Петра Курінного («Історія археологічних знань про Україну»), Олександра Ситника («Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ ст.»), Богдана Прищепи, Олени Прищепи («Історичне краєзнавство Волині») та Святослава Терського («Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині»). У польській історіографії серед таких узагальнень варто відзначити роботи Анджея Абрамовіча («*Historia archeologii polskiej: XIX i XX wiek*»), Яцека Леха («*Between Captivity and Freedom. Polish Archaeology in the 20th Century*»).

Значно більший перелік праць наявний за окремими напрямками досліджень. Інституціональна історія археології НТШ представлена працями Миколи Бандрівського, Романа Береста, Володимира Петегирича, Дмитра Павліва, Олександра Ситника, Львівського університету – роботи Наталії Білас, у яких висвітлено процес формування та розвитку археологічної науки у Львівському університеті в другій половині ХІХ – 30-х роках ХХ ст., Романа Тарнавського, Анастасії Баукової.

Тісно переплітається з інституціональною історією історіографія, присвячена окремим постатям археології. Тут необхідно насамперед виокремити праці, які охоплюють цілу групу дослідників певного регіону чи періоду (Віталій Отрощенко, Ірина Скакальська, Стефан Кароль Козловський).

Найбільшу групу публікацій в історіографії дослідження становлять монографії, збірники та статті, присвячені окремим постатям.

Підсумовуючи огляд літератури, варто зазначити, що на сьогодні накопичена потужна історіографічна база, яка дає змогу на сучасних науково-методологічних засадах усебічно висвітлити процес розвитку археології в Галичині та Західній Волині в міжвоєнний період ХХ ст., відстежити спільне і відмінне між цими двома регіонами з урахуванням перебування під різними політичними режимами до 1918 р.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база» використані джерела систематизовано за видами. Весь пласт наявних опублікованих і неопублікованих джерел умовно поділено на шість різновидових груп, зокрема: 1. *Документація науково-освітніх та громадських установ* – особові справи діячів археології 1920–1930-х років, документи археологічних інституцій, інвентарні книги, дозволи на археологічні дослідження тощо; 2. *Опубліковані звітні матеріали* – нормативно-правова база пам'яткоохоронних органів, різноманітні хроніки, навчальні програми, списки надходжень музейних предметів, звіти з археологічних досліджень; 3. *Его-джерела* – епістолярій із родинних та офіційних архівів, опубліковані та рукописні мемуари, щоденники, інші документи з родинних архівів; 4. *Праці археологів міжвоєнного часу*; 5. *Матеріали преси* – різноманітні статті, повідомлення та замітки в газетах і журналах; 6. *Візуальні наративи* – рисунки, світлини, негативи.

З документів архівного походження в роботі використано матеріали українських архівів, музеїв, бібліотек, приватних збірок (ДАЛО, відділ рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника НАН України, Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЦДІАУ у Львові, родинні архіви М. Смішка, К. Свешнікова, архів Археологічного музею ЛНУ) та польських архівів (Архів Краківського археологічного музею, Архів Польської академії наук у Варшаві, Архів Музею Лемківщини в Сяноку, Архів Польської академії наук і Польської академії науки і мистецтва у Кракові, Архіви Ягеллонського та Вроцлавського університетів, Державного археологічного музею у Варшаві).

Важливим джерелом є праці археологів заходу України досліджуваної доби. З них часто можна почерпнути інформацію про дослідження, фінансування, виконання робіт, безпосередніх учасників розкопок тощо. Різноманітну інформацію про історію родин, роки навчання, середовища, у яких формувалися археологи, дають мемуари та щоденники. Не менш важлива група джерел – приватне й офіційне листування. Важливе джерело – періодичні видання та преса 1918–1945 рр. Звітний стиль мали «Хроніка НТШ» та два польські періодичні видання «*Wiadomosci Konserwatorski*» і «*Z Otchłani Wieków*». Окремої уваги заслуговують газети, головно «Діло», «*Kurjer Lwowski*», «*Gazeta Lwowska*», а також місцевого значення, що виходили в повітових містечках.

Суттєвим доповненням для дослідження є колекція негативів на склі НТШ та Львівського університету (близько 1 000 од.), яка зберігається в НА ВА ІУ

НАН України. Добре доповнюють колекцію негативів на склі фото із приватних архівів М. Смішка та І. Старчука, колекція світлин з архіву Краківського археологічного музею, фотодокументи бібліотеки Католицького університету в Любліні, архіву Природничого музею у Львові й архіву Віденського університету.

Введення до наукового обігу нових джерел, узагальнення результатів попередніх робіт, оцінка крізь призму польової та кабінетної діяльності окремих постатей, наукових, музейних, пам'яткоохоронних інституцій і комунікативних практик в археологічному середовищі уможливили створити ґрунтовну роботу з історії археологічної науки на теренах Галичини і Західної Волині в міжвоєнний період ХХ ст.

У розділі 2 «Теоретико-методологічні засади дослідження» проаналізовано методологічний інструментарій дисертації.

Методологія дослідження історії археології Галичини та Західної Волині через інституціональний, просопографічний, пам'яткоохоронний і музейний аспекти дала змогу комплексно розглянути розвиток археологічної науки в регіоні. Вона охопила сукупність теоретико-методологічних підходів, які забезпечували всебічний аналіз, враховуючи діяльність окремих науковців, інституційні аспекти, практики збереження пам'яток і роль музеїв у популяризації археологічної спадщини, що сприяло розвитку археології в цей період. Дослідження історії археології ґрунтувалося на міждисциплінарному підході, який передбачав залучення методів та знань із різних галузей науки: археології, історії, культурології, музеєзнавства. Принцип міждисциплінарності уможливив використання методів і знань із загальної історії, наукознавства, методології науки, історії філософії та історії ідей.

Методологічний інструментарій дослідження охопив наукові принципи, методи й термінологічний апарат. Генетично-контактний підхід давав змогу вивчити етнокультурні зв'язки, міжособистісну та професійну комунікацію вчених крізь призму міжнаціональних стосунків. Наукові принципи, як-от історизм, системність, об'єктивність, науковий плюралізм та інші, допомогли забезпечити неупереджений науковий підхід і розкрити причинно-наслідкові зв'язки. У роботі використано загальнонаукові, спеціальні та специфічні методи дослідження, як-от проблемно-хронологічний, історично-порівняльний, порівняльно-типологічний, біографічний та ін.

Генеалогічний метод сприяв виявленню спільності та різнорідності походження; контактологія фокусувалася на взаємодії дослідників. Індукційний та дедукційний методи використано для поетапного накопичення даних і пошуку основ суспільно-політичних подій.

Аналіз документальних джерел і польових досліджень сприяв глибшому розумінню археологічного процесу та збереженню культурної спадщини регіону. Метод критичного аналізу історіографії застосовано для перевірки достовірності наукових праць і документів.

Дослідження об'єднало три рівнозначні теми: історія ідей, теорій і методик в археологічних дослідженнях; особистості; інституції. Антропоцентричний

підхід давав змогу вивчати постаті дослідників крізь призму суспільно-політичних подій, принцип історичного антропологізму акцентував на людинознавчому підході. Просопографічний метод використано для створення колективного портрета археологів, враховуючи соціальні, політичні реалії та комунікації. Генераційний підхід давав можливість розглянути особистості археологів у контексті покоління, до якого вони належали. Інституціональний вимір – показати роль наукових і культурних інституцій у розвитку археології. Узагальнення проведено завдяки вивченню архівних матеріалів та нормативно-правових документів. Пресу використано для відображення діяльності дрібних інституцій, що виникали на периферії.

Розділ 3 «Українські наукові інституції у Другій Речі Посполитій: археологічні студії» охоплює археологічну діяльність НТШ, Богословської греко-католицької академії, українських археологів-емігрантів і їхню комунікацію з галицьким та волинським археологічними середовищами, а також українську археологію Західної Волині через діяльність головно Олександра Цинкаловського.

У підрозділі 3.1. *«Становлення та розвиток української археологічної думки у львівському та волинському наукових осередках»* розкрито передумови розвитку української археології Галичини і Західної Волині в час перебування у складі Австро-Угорської та Російської імперій. Наголошено, що українське археологічне середовище Східної Галичини від останньої чверті XIX ст. до початку Другої світової війни активно розвивалося і вносило помітну лепту в розвиток української гуманітаристики. Від останньої чверті XIX ст. відбувався доволі швидкий процес інституціоналізації науки і збільшення її кадрів. Українська археологія габсбурзького Львова розвивалася навколо Ставропігійського інституту, Народного дому, НТШ і Національного музею. Представлена вона кількома дослідниками, які були більше істориками (Антон Петрушевич, Ісидор Шараневич, Михайло Грушевський, Володимир Гребеняк, Ярослав Пастернак, Йосип Пеленський, Богдан Януш). Процес наукового вивчення пам'яток старовини в Галичині розпочався дещо швидше, ніж на Волині. На волинських землях, що були під владою Російської імперії, дослідження до кінця XIX ст. були переважно краєзнавчими. Певним поступом у зацікавлені археологією можна вважати створення 1896 р. Волинського церковно-археологічного товариства. Одним із перших, хто професійно досліджував Волинь, був професор Київського університету В. Антонович.

Розвиток української археології перервала Перша світова війна. Після неї Галичина та Західна Волинь стали частиною Другої Речі Посполитої, відтак відбулися певні зміни у ставленні до українських вчених. Ці перетворення не були на краще, проте українська археологія продовжила розвиватися й у міжвоєнне двадцятиліття XX ст. дала потужні наукові результати.

У підрозділі 3.2. *«Наукове товариство імені Шевченка в міжвоєнний період: музей, організація археологічних досліджень, постаті, здобутки»* розглянуто археологічну діяльність НТШ у період між двома світовими

війнами через діяльність музею, польову археологію, участь членів НТШ у наукових форумах тощо.

У 1920–1930-х роках українські археологи опинилися у значно гіршому становищі, ніж у попередній, австрійській, період. До розвитку міжвоєнної археології в Галичині найбільше долучилося НТШ. Дослідники Ю. Полянський, Я. Пастернак, О. Цинкаловський та інші відкрили й дослідили величезну кількість археологічних пам'яток, ввели їх до наукового обігу, спричинилися до формування фондів й експозиції Музею НТШ, регіональних музеїв, які разом творили потужну наукову інституціональну мережу.

Археологія у НТШ зосереджувалася навколо музею, який став провідним українським науковим осередком на теренах заходу України. Польові дослідження науковців НТШ періодично поповнювали його фонди. Саме тому академічну й музейну археологію у НТШ варто розглядати як одне ціле. Це – добрий приклад чисельних польових робіт, популяризації, наукового опрацювання, налагодження комунікації з колегами з інших осередків й одночасно збереження, реставрації та експонування археологічних артефактів.

Відкриття музею відбулося 31 жовтня 1920 р. Він налічував вісім відділів: археологічний; етнографічний; модерного мистецтва; старого церковного мистецтва; керамічний; історичний; архів карт та ілюстрацій; природописний. До 1928 р. єдиним археологом НТШ, який робив виїзди в поле, був Ю. Полянський. Йому належить низка відкритих і досліджених археологічних пам'яток. Найбільша його заслуга в археології – вивчення стоянок палеоліту та створення карти палеолітичних знахідок із Галицького Придністер'я.

Новий етап у розвитку Музею НТШ, та й української археології загалом, розпочався навесні 1928 р. після повернення із Праги до Львова Я. Пастернака, який став найпомітнішою фігурою у львівській археології міжвоєнного періоду. Очоливши Культурно-історичний музей НТШ 1 січня 1929 р., Я. Пастернак основну увагу зосередив на інвентаризації та реставрації експонатів. Археологічна збірка НТШ у період між двома світовими війнами була найбільшою у Львові. У популяризаторській діяльності Музею НТШ помітним поступом стало заснування восени 1937 р. Товариства прихильників Культурно-історичного музею НТШ.

Важливе місце в діяльності НТШ у міжвоєнний період ХХ ст. займали польові дослідження, які проводили на теренах Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств Ю. Полянський, Я. Пастернак, О. Кандиба. Грунтовні польові роботи Ю. Полянський провів на двох пізньопалеолітичних пам'ятках – Лисичники та Новосілка-Костюкова, а невеликі розвідкові шурфи заклав на муст'єрській стоянці біля с. Касперівці неподалік Заліщиків. У 1928–1929 рр. розкопки на Тернопільщині провів О. Кандиба.

Окремої уваги заслуговує польова археологія Я. Пастернака. В особовій справі археолога зберігся перелік із 44 експедицій, проведених у «львівський» період його діяльності. Дуже важлива для вивчення польової діяльності Я. Пастернака наявність авторських світлин археолога з розкопок, які є літописом його польової археології і допомагають по-новому глянути на окремі

сторінки історії археологічних досліджень. Світлина дають змогу побачити методику досліджень, розкриті об'єкти, виявлені знахідки, локалізувати місця розкопів, відтворити археологічну карту пам'яток тощо. Пріоритетне місце в польових роботах Я. Пастернака належало літописним містам. На деяких пам'ятках археолог провів розвідкові роботи (Глинсько, Звенигород), на інших – надавав консультації місцевим дослідникам (Теребовля, Ступниця). Натомість вивчення Галича й Белза тривали кілька польових сезонів. Найважливішою пам'яткою в науковій біографії Я. Пастернака був Кринос. У 1937 р., розкопавши фундаменти Успенського собору, археолог локалізував княжу столицю і поставив крапку в майже столітній дискусії.

У міжвоєнний період ХХ ст. НТШ було провідною академічною установою у Львові, яка забезпечувала розвиток археології на території Львівського, Станіславівського, Тернопільського та частково Волинського воєводств. Незважаючи на те, що кількість українських археологів тоді була мізерною, вони зуміли забезпечити проведення якісних польових досліджень, публікували велику кількість наукових праць, брали участь у наукових форумах і дбали про збереження й популяризацію рухомих пам'яток археології, і майданчиком для цього був Музей НТШ.

У підрозділі 3.3. *«Археологічні студії греко-католицької Богословської академії»* розглянуто розвиток української археології в Богословській академії, що мало важливе значення для збереження археологічних пам'яток у віддалених населених пунктах. Адже випускники академії на своїх парафіях відігравали основну роль у збереженні та правильному трактуванні культурної спадщини, і лише священники, які слухали курс археології та брали участь у розкопках, могли належно оцінити випадкові знахідки й повідомити про них відповідні наукові інституції.

Лекційні курси («Біблійна археологія», «Археологія Палестини», «Археологія України», «Культура залізної доби на Україні», «Археологія України в першому тисячолітті по Христу» й «Археологія Галичини до Христа») для студентів-богословів читав Я. Пастернак до 1939 р., спершу як доцент (1932–1935), а потім як надзвичайний професор (1935–1939). Він написав підручник «Коротка археологія західноукраїнських земель» (1932).

Керівництво навчального закладу фінансово підтримувало археологічні екскурсії студентів, які ставали повноцінними експедиціями (Деліїв на Станіславщині, підземелля церкви Святого Юрія у Львові, с. Залісці Бібрського повіту, Осталовичі та Янчин Перемишлянського повіту й ін.).

Ще одним важливим напрямом роботи академії стало заснування власного музею (1931) та популяризація археології через публічні лекції.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в міжвоєнний період ХХ ст. ГКЦ відіграла важливу роль у формуванні об'єктивного розуміння археології серед священників через навчальні програми слухачів Богословської академії. Упродовж 1929–1939 рр. академія розвивалася як повноцінний науковий і навчальний осередок, далеко не останнє місце в якому займала ця дисципліна. Свідчення цього – розкопки на низці археологічних пам'яток, діяльність музею,

участь у з'їздах і конференціях, а також численні публікації Я. Пастернака на археологічну тематику в богословських часописах. Подальшому розвитку археологічної науки в Богословській академії завадила Друга світова війна.

У підрозділі 3.4. *«Вектори комунікації: українські археологи-емігранти і їхній внесок у науку»* розглянуто роль у розвитку археологічної науки українських дослідників, які після Першої світової війни емігрували. Незважаючи на те, що вони працювали в іноземних наукових установах, через них відбувалася популяризація основних здобутків української археології у Європі – через статті, доповіді на конференціях і науково-популярні виступи. У 1920-х роках сформувалося потужне середовище, яке заявляло про себе на всю Європу. Йдеться про Я. Пастернака (до 1928 р.), О. Кандибу, Л. Чикаленка, В. Щербаківського, І. Борковського, які згуртувалися навколо Карлового університету й Українського вільного університету у Празі.

У підрозділі 3.5. *«Олександр Цинкаловський і археологія Західної Волині»* наголошено, що після входження частини Волині за умовами Ризького мирного договору (1921) до складу Польщі спостерігалось збільшення кількості археологічних досліджень у цьому регіоні. Волинь не мала свого українського наукового археологічного осередку. Найважливішим майданчиком для наукової комунікації стало НТШ. Тут дослідження проводили вихідці з регіону, які співпрацювали з львівським археологічним середовищем. Українську археологію Волині представляли О. Цинкаловський, Ю. Шумовський і студент Львівського університету І. Свешніков. Найважливішу роль у розвитку української археології Волині в цей період відіграв О. Цинкаловський (1898–1983). Серед відкритих ним пам'яток уваги заслуговують палеолітичні (м. Кременець, с. Бодаки, с. Борки на Тернопільщині, с. Сераховичі, с. Смідин, с. Стара Гута на Волині) та мезолітичні (Воротнів, Ізів, Марія – Воля, Нуйно, Острів, Піски Річинські, Смідин, Ставище, Старосілля, Кречів на Волині) стоянки. Значимим є трипільське поселення в с. Бодаки на Тернопільщині. У 1939 р. він провів шурфування, під час якого виявив об'єкти цієї культури. Крім того, О. Цинкаловський відкрив та обстежив десятки середньовічних пам'яток (Боремель, Зимне, Пересопниця, Ізів, Грабів та ін.). Співпраця виявлялася в передачі археологічних знахідок із території Волині до Музею НТШ, публікації результатів досліджень на сторінках «Записок НТШ» і ін.

Заслугове уваги в контексті дослідження минулого Волині і Юрій Шумовський (1908–2003). Його перші самостійні археологічні пошуки відбулися біля с. Мирогощі, звідки він походив. Важливо, що більшість знахідок зі своїх досліджень він передавав до українських музейних установ Дубна, Львова та Луцька. Одне з найцікавіших відкриттів археолога в 1934–1935 рр. – парне поховання чоловіка і жінки неподалік Мирогощі з багатим поховальним інвентарем із шнуровим орнаментом.

У розділі 4 «Польська археологія на західноукраїнських землях у 1919–1939 роках» розглянуто археологічну діяльність кафедр класичної археології та праісторії Львівського університету, діяльність Львівського праісторичного

товариства, участь археологів заходу Галичини та Західної Волині в загальнопольських з'їздах студентів праісториків польських університетів.

У підрозділі 4.1. *«Польська археологія Східної Галичини до 1918 року»* відстежено передумови розвитку польської археології в Галичині. Розглянуто діяльність кафедри класичної археології та праісторії Львівського університету (1905) та єдиного фахового археолога проф. К. Гадачека (1873–1914). Серед його найважливіших здобутків варто згадати розвідки в Кошилівцях, відкриття могильника у Пшеворську, дослідження пам'яток висоцької культури, могильників слов'янського часу, дослідження городища у Пліснеську. У цей час започатковано інтердисциплінарні дослідження в археології. Зокрема, Ян Чекановський (1882–1965), від часу відкриття кафедри антропології у Львівському університеті (1913), залучав до антропологічних досліджень студентів-археологів В. Гребеняка та Я. Пастернака.

Територія Західної Волині тоді належала до складу Російської імперії і археологія в ній розвивалася за тими ж принципами, що й в усій імперії із залучення до досліджень київських археологів. Лише 4 лютого 1921 р., відповідно до розпорядження Ради міністрів Польщі, ці землі утворили Волинське воєводство і відтоді на території Волині розпочалося формування польського наукового середовища для археологічних досліджень.

У підрозділі 4.2. *«Археологія в Університеті Яна Казимира у Львові»* висвітлено розвиток археології у Львівському університеті. Особливу увагу звернено на особовий склад кафедр, навчальний процес, польові дослідження та наукову комунікацію польських археологів Львова.

У параграфі 4.2.1. *«Кафедра класичної археології: проблематика наукових досліджень, люди, основні здобутки»* відображено, що кафедра класичної археології (1916, керівник – Е. Булянда) проводила дослідження античних пам'яток. Археологи-класики іноді виїжджали на археологічні пам'ятки (І. Старчук, К. Маєвський), але основну роботу зосереджували на опрацюванні музейних колекцій, наукових подорожах до Греції, Італії та інших країн, а також на викладацькій роботі. У міжвоєнний період ХХ ст. у Львові сформувалося гроно талановитих археологів-класиків, які не тільки вивчали місцеві античні пам'ятки, а й поглиблювали свої знання в різних музеях світу. Ця кафедра була найбільшою в Польщі й виховала спеціалістів найвищого професійного рівня (К. Міхаловського, Є. Кульчицького, К. Маєвського), що суттєво впливало на стан та розвиток археологічної науки.

У параграфі 4.2.2. *«Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель»* розкрито діяльність другої археологічної кафедри Львівського університету, яка мала назву «доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель», однак частіше вживали «кафедра праісторії». Кафедра праісторії (з 1921 р., керівник – Леон Козловський) взяла на себе головну роль у проведенні польових досліджень на території Львівського, Станиславівського, Тернопільського і частково Волинського воєводств. У 1920–1930-х роках на кафедрі працювали відомі археологи (Т. Сулімірський, М. Смішко, К. Журовський, Я. Брик, І. Сібек та

ін.), які зробили помітний внесок у розвиток археологічної науки заходу України у вигляді десятків досліджених пам'яток, публікацій основних матеріалів у наукових виданнях; налагоджували співпрацю з іноземними праїсториками та брали активну участь у різноманітних наукових форумах, де ознайомлювалися з основними здобутками світової археологічної науки та популяризували найновіші відкриття львівського археологічного осередку.

Важлива складова роботи кафедри праїсторії – виховання учнів. Чисельність археологів у міжвоєнний період ХХ ст. була незначною, але важливо, що був свій осередок, який забезпечував навчання, польову та конференційну роботу, наукову комунікацію і якісний рівень наукових досліджень.

У параграфі 4.2.3. *«Коло антропологічних наук»* розкрито роль інтердисциплінарних досліджень у розвитку польської археології в міжвоєнному Львові, які були пов'язані передовсім із кафедрою антропології і постаттю проф. Я. Чекановського. На початку 1928 р. засновано гурток, який об'єднував слухачів археології, антропології та праїсторії. Серед основних видів діяльності *«Кола антропологічних наук»* були польові експедиції і наукові дискусії за участю студентів та професорів, на яких заслуховували реферати про найновіші відкриття. Ця співпраця забезпечила присутність антрополога практично під час усіх польових робіт на могильниках та опрацювання антропологічних решток фахівцями.

У підрозділі 4.3. *«Польське праїсторичне товариство та з'їзди студентів-археологів польських університетів у 1930-х роках: львівський вимір»* висвітлено діяльність львівської філії Польського праїсторичного товариства як важливої складової розвитку археології, яке об'єднало місцевих українських і польських археологів, консерваторів пам'яток, а також аматорів археології. Його діяльність слугує добрим прикладом співпраці незалежно від політичних переконань чи фаху. Основною заслугою товариства була підтримка та проведення З'їздів студентів археології польських університетів, на яких молоді дослідники мали змогу заявити про себе в науковому середовищі, пройти апробацію перших розробок і налагодити контакти, які не припинялися в наступні роки життя та наукової діяльності. IV З'їзд студентів праїсторії польських університетів проходив 25–29 травня 1933 р. у Львові під загальною темою *«Праїсторія і її співвідношення до інших наук»*. На нього прибули учасники з Познані, Кракова, Вільна. Присутніми були професори Я. Чекановський, А. Фішер і Т. Сулімірський. У звіті про з'їзд згадано, що в перерві першого дня роботи зроблено загальне фото. Воно збереглося в родинному архіві М. Смішка. Учасниками були: Я. Чекановський, А. Фішер, Т. Сулімірський, В. Голубович, Р. Ямка, Т. Рейман, Я. Фітцке. Львівський з'їзд відрізнявся від попередніх тим, що учасники мали змогу відвідати археологічні пам'ятки на Тернопільщині.

Провідним осередком польської археології Галичини в роки Другої Речі Посполитої став Львівський університет. На Волині таких наукових центрів не було, то ж на теренах Західної Волині основні дослідження проводили

археологи львівського, краківського та варшавського археологічних осередків і вся наукова діяльність там зосереджувалася навколо музеїв.

У розділі 5 «Археологічний вимір пам'яткоохоронних практик у Галичині та Західній Волині» відображено загальний стан пам'яток, законодавство спрямоване на їхню охорону й еволюцію у пам'яткоохоронній галузі в міжвоєнний період ХХ ст.

Підрозділ 5.1. *«Охорона археологічних пам'яток напередодні Першої світової війни: закони, установи, консерватори»* окреслює основні засади пам'яткоохоронного законодавства Галичини і Західної Волині до Першої світової війни. Особливу увагу приділено окремій консерваторській інституції – Грону консерваторів і кореспондентів Східної Галичини. Після 1892 р. відбулися зміни у структурі Грона консерваторів: проводився поділ пам'яток за секціями та змінювалася кількість консерваторів у кожній із них. Секція 1 – «Доісторичні пам'ятки» – відтоді мала чотирьох консерваторів.

На Волині на переломі ХІХ–ХХ ст. охорона пам'яток була одним із пріоритетних напрямів діяльності наукових товариства. Серед таких варто відзначити Київське товариство старожитностей і мистецтв (1897–1918).

У Східній Галичині та Західній Волині сформувалися кардинально відмінні умови для забезпечення охорони доісторичних пам'яток. Якщо в Галичині цим займалася окрема інституція з чітко налагодженою мережею консерваторів і кореспондентів, які звітували про всі польові роботи й випадкові знахідки, то на Волині охорона пам'яток значилася серед завдань поодиноких товариств, які охоплювали величезні території, і переважно доісторичні пам'ятки краю перебували далеко на маргінесі цих пріоритетів.

У підрозділі 5.2. *«Охорона пам'яток у Другій Речі Посполитій: загальний стан»* простежено діяльність Міністерства мистецтва та культури, яке повинно було опікуватися всіма пам'ятками, за винятком археологічних. Археологічні пам'ятки єдині, які мають «наукове значення», і їх залишено під опікою Міністерства віровизнань і народної освіти, водночас самі консерватори підпорядковувалися Міністерству мистецтва і культури. Такий підхід послабив охорону археологічних пам'яток.

Пам'яткоохоронну роботу в міжвоєнний період ХХ ст. можна розділити на два етапи: дореформений, тобто від входження західноукраїнських земель до Другої Речі Посполитої до прийняття реформи 1928 р. (1919–1928), і пореформений, що тривав від впровадження реформи до початку Другої світової війни (1928–1939).

Підрозділ 5.3. *«Львівський і Волинський консерваторські округи»* розкриває діяльність Державного об'єднання консерваторів доісторичних пам'яток. Польщу було поділено на вісім консерваторських округів з окремим консерватором для кожного з них. Серед обов'язків консерватора були охорона й рятівні дослідження випадково виявлених пам'яток, фіксація таких знахідок на місці відкриття; розвідкові об'їзди повітів із метою створення археологічної мапи; археологічні розкопки для наукових цілей; інвентаризація (проводилася лише в зимовий період); популяризація на сторінках преси.

Землі Галичини належали до V Львівського округу з центром у Львові (консерватор Б. Януш). Західна Волинь входила до VI Волинського округу з центром у Любліні (консерватор М. Древо). З польових досліджень Б. Януша варто відзначити роботи в Ульвівку неподалік Сокаля (1923), дослідження поселення культури карпатських курганів у с. Голинь поблизу Калуша (1924). У 1925 р. виник конфлікт між Б. Янушем і воєводським консерватором Ю. Піотровським, який заборонив Б. Янушу проводити дослідження й інвентаризацію без його дозволу. Цей конфлікт затягнувся і 29 лютого 1928 р., за кілька днів до ліквідації Державного грона консерваторів, відбулося розірвання угоди з Б. Янушем. 14 березня 1928 р. Державне об'єднання консерваторів доісторичних пам'яток ліквідоване указом президента Польщі Ігнація Мосціцького.

Консерватор VI округу М. Древо виїздив на Західну Волинь не робив. Консерваторські звіти свідчать про те, що ця територія залишалася поза межею його зацікавлень. Однак 1926 р. М. Древо розпочав роботу над інвентарем доісторичних пам'яток Волинського воєводства. Дослідження на Волині тоді проводив Л. Савицький (1893–1972), консерватор VII Полісько-Новоградського і VIII Віленьського округів, якого цікавила палеолітична пам'ятка в Городку.

У підрозділі 5.4. «*Діяльність археологів у контексті пам'яткоохоронної реформи 1928 року*» розглянуто зміни, що виникли в пам'яткоохоронній системі Другої Речі Посполитої після 1928 р., та їхній вплив на діяльність українських і польських археологів Галичини та Західної Волині.

Серед науково-дослідних установ Галичини й Західної Волині виділялася археологічна робота НТШ, Львівського університету, низки профільних музеїв, товариств, закладів. Усі вони підпорядковувалися законодавству, спрямованому на захист пам'яток, тому археологічні роботи у справі збереження спадщини часто були успішними. Українські й польські археологи в міжвоєнний період XX ст. тісно співпрацювали й обмінювалися інформацією щодо збереженості пам'яток і випадкових знахідок. Археологи також тісно взаємодіяли з воєводськими чиновниками та докладали чимало зусиль для збереження пам'яток археології. Однак реформа 1928 р. показала не лише співпрацю, а й протистояння і різне ставлення до українських та польських археологів влади. Головною відмінністю реформи від попереднього законодавства було те, що тепер за охорону пам'яток відповідали воєводські чиновники, а археолог, щоб мати право на професійну діяльність повинен був отримати дозвіл на проведення археологічних розкопок.

Ставлення влади до українських археологів нерідко було упередженим і прискіпливим. Зокрема, їм обмежували участь у дослідженнях, блокували видання дозволів на проведення археологічних робіт, створювали різні додаткові вимоги й дописи, періодично проводили контроль діяльності, видавали заборони, прискіпливо вимагали детальної звітності про проведені роботи тощо, однак це не могло стати на заваді розвитку української археології. Тут варто навести приклад. Ярослав Пастернак свій перший дозвіл на польові роботи отримав лише 1932 р., хоча клопотання подавав на початку 1929 р. Цей

дозвіл був лише на рік і на кожне з трьох воєводств Галичини за окремим погодженням із воєводою, натомість навіть асистент кафедри археології отримував дозвіл на 5 років на всі три воєводства.

Крім того, законодавство, спрямоване на збереження археологічної спадщини, посприяло дослідженню великої кількості пам'яток, їх збереженню та введенню до наукового обігу. Воно також вберегло від вивезення за кордон артефактів із території Галичини й Західної Волині. Правда, це не стосувалося польських музеїв, тому сьогодні велика кількість знахідок із розкопок, проведених у 1920–1930-х роках, перебуває в музеях Кракова та Варшави.

У розділі 6 «Міжвоєнна музейна археологія» висвітлено сукупність усіх видів археологічної діяльності музейних працівників і за участю музеїв, зокрема роботу з археологічними колекціями, поповнення фондів та інвентаризацію, участь музейників у різного роду наукових заходах тощо. Звичайно, польові роботи тут теж взяті до уваги і мають першочергове значення.

У підрозділі 6.1. *«Загальний стан музейництва на теренах заходу України»* простежено загальні засади археологічного музейництва на заході України в умовах законодавства міжвоєнної Польщі, регламентацію діяльності цих культурно-освітніх закладів дією тимчасового закону про музеї, який розробив у квітні 1918 р. Департамент мистецтва Міністерства віросповідань і народної освіти. Для заснування українських музеїв із 28 березня 1933 р. обов'язковим був дозвіл Міністра віровизнань і народної освіти, а статут кожного закладу затверджувало воєводство.

У міжвоєнний період ХХ ст. українські музеї існували у воєводських центрах – Львові, Тернополі та Станиславові, зокрема Національний музей у Львові, Подільський музей при кружку «Рідна школа», Покутський музей при товаристві «Просвіта». Лише Луцьк такого не мав. На периферії музеї виникли в Самборі, Перемишлі, Сяноку, Стрию, Коломиї, Тереховлі, Заліщиках тощо. Деякі з них проводили археологічні дослідження і заслуговують уваги не лише як установи, що зберігали археологічні знахідки. Всі ці заклади культури становили мережу й підпорядковувалися Комітету обласних музеїв, створеному на з'їзді представників українських музеїв у Львові 9 червня 1935 р.

Підрозділ 6.2. *«Галицьке і волинське археологічне музейництво до Першої світової війни»* відображає стан археологічних колекцій на заході України до Першої світової війни. Акцентовано увагу на збірках старожитностей у польських музеях Любомирських та Дідушицьких у Львові та українських – Народного дому, Ставропігії, НТШ й Національного музею у Львові.

У підрозділі 6.3. *«Польські музейні установи Галичини і Західної Волині»* зосереджено увагу на розвитку археології в музеях Дідушицьких та праісторії «Червенської землі» (1936) у Львові, Покутському у Станиславові та Волинському у Луцьку. Важливо, що в Західній Волині саме Волинський музей був провідною інституцією в розвитку археології. Менші колекції акумулювали повітові музеї (Заліщики, Тереховля, Чортків).

У параграфі 6.3.1. *«Музей Дідушицьких: археологічний напрям діяльності»* відстежено діяльність доісторичного відділу музею, стан збереження археологічних колекцій та використання музейних приміщень і фондів для навчання студентів кафедри праісторії Львівського університету, звернуто увагу на відвідування музею з метою опрацювання збірок англійського археолога Г. Чайльда. У міжвоєнний період археологічний напрям діяльності цієї інституції значно послабився порівняно з довоєнними роками.

Параграф 6.3.2. *«Музей праісторії Червенської землі»* демонструє задум і процес створення спеціалізованого археологічного музею у Львові на базі польських музеїв. Консультант археологічного відділу Л. Козловський передав до музею матеріали кабінету праісторії Львівського університету. Серед найцікавіших експонатів варто назвати бронзове навершя XI–XIII ст. зі Сокаля чи околиць та матеріали трипільської культури з Городниці. Цей музей так і не був відкритий. Археологічні колекції передали до Львівського історичного музею, де вони з відповідними шифрами перебувають досі, а наказом від 11 квітня 1940 р. Музей праісторії Червенської землі остаточно ліквідовано.

У параграфі 6.3.3. *«Покутський музей у Станиславові»* особливо акцентовано на археологічній діяльності цієї інституції в час директорства Юзефа Грабовського. Відзначено його участь у розкопках у співпраці з львівськими археологами Т. Сулімірським і М. Смішком. Звернено увагу на розкопки у Братишеві Тлумацького повіту, Вовчинці, Комарові.

У параграфі 6.3.4. *«Волинський музей у Луцьку»* висвітлено польову та фондову роботу установи під керівництвом Зигмунта Леського та Яна Фітцке. Упродовж 1936–1939 рр. відбулася низка археологічних експедицій під керівництвом Я. Фітцке та З. Леського, що суттєво поповнила археологічні колекції музею, а також збагатила археологічну карту Західної Волині нововідкритими пам'ятками. На Волині Я. Фітцке розкопав 13 пам'яток, зробив понад 20 розвідкових виїздів, а також залучив до археологічних робіт Т. Сулімірського зі Львова, Г. Ленчика із Кракова, Я. Гоффмана з Варшави.

У параграфі 6.3.5. *«Археологія в польських повітових музеях»* показано невеличкі археологічні колекції, що існували в повітових музеях Галичини (Заліщики, Чортків) і Волині (Кременець). Ці інституції співпрацювали з львівськими археологами, проводили незначні дослідження в терені й матеріалами з них поповнювали колекції музеїв.

Підрозділ 6.4. *«Українські музеї – осередки розвитку археології»* зосереджений на археологічному напрямі діяльності українських музеїв Галичини і Західної Волині, їхній співпраці з НТШ, залученні музейників до участі у з'їздах.

Параграф 6.4.1. *«Національний музей у Львові»* відображає співпрацю Ярослава Пастернака і митрополита Андрея Шептицького в археології та музейництві. Фонди музею наповнювали знахідки з розкопок Я. Пастернака, які відбувалися за фінансової підтримки митрополита. Серед археологічних надходжень до музею в міжвоєнний період варто відзначити поховальний інвентар із «мадярських могил» біля Крилоса, меч із Якторова.

У параграфі 6.4.2. «Археологія в музеях Тернополя і Станиславова» розглянуто археологічні зацікавлення директора «Музею Кружка “Рідна школа” в Тернополі» Якіма Яреми, простежено його співпрацю з Я. Пастернаком і Т. Сулімірським. З’ясовано роль Ярослава Хмілевського в організації при товаристві «Просвіта» у Станиславові музейної секції. Для розміщення експонатів з археології, етнографії та церковного мистецтва приміщення надала «Рідна школа».

У параграфі 6.4.3. «Археологія в українських повітових музеях» показано, що археологічна діяльність музеїв на периферії не обмежувалася накопиченням та експонуванням артефактів, виявлених під час польових робіт. Деякі з них проводили самостійні археологічні дослідження (Самбір, Сянок, Тереховля), матеріали з яких поповнювали їхні фонди, а більшість запрошувала до археологічних обстежень львівських археологів (Я. Пастернака, М. Смішка, Т. Сулімірського) і з їхньою допомогою проводила польові роботи.

Прикладом польової археології в повітових інституціях служать розкопки музеїв «Бойківщина» в Самборі під керівництвом В. Кобільника, «Гуцульщина» в Коломиї, «Верховина» у Стрию у співпраці з археологами НТШ та Львівського університету. У Музеї «Лемківщина» в Сяноку наукові співробітники Л. Гец та І. Добрянська проводили самостійні розкопки, це стосується і керівника Музею імені князя Василька у Тереховлі С. Борачка.

Підсумовуючи, варто зазначити, що не в усіх музеях були великі колекції археологічних знахідок, більшість із них не публікували результатів досліджень, не документували роботи, погано зберігали архіви. Однак їхній сумарний внесок у розвиток міжвоєнної археології ХХ ст. не можна недооцінювати, хоча б тому, що музейники на периферії привертати увагу місцевого населення до культурної спадщини, вчили селян, на які знахідки варто звертати увагу, і так зберегли чимало артефактів та дослідили значну кількість пам’яток, що ввійшли в історію археологічної науки заходу України.

ВИСНОВКИ

У контексті суспільної та інтелектуальної історії міжвоєнної Галичини й Західної Волині археологія як наукова дисципліна відіграла важливу роль як чинник формування національної ідентичності та збереження культурної спадщини регіону. Після Першої світової війни західноукраїнські землі опинилися у складі Польщі, що створило нові виклики і можливості для археологічних досліджень. У цей період археологія була тісно пов’язана з національними рухами та прагненням українців підтвердити своє історичне право на ці землі – вчені активно досліджували археологічні пам’ятки, щоби знайти докази тривалого проживання українців на цій території. Важливу роль у цьому відігравали як інституціональні, так і приватні ініціативи, спрямовані на підтримку археологічних студій.

Археологія заходу України міжвоєнного періоду ХХ ст. перебувала під впливом європейських наукових тенденцій. Учені співпрацювали з колегами з

інших країн, обмінювалися практичним досвідом і методиками досліджень. Це сприяло підвищенню наукового рівня та інтеграції української археології в загальноєвропейський науковий контекст.

В умовах політичних режимів ХХ ст. історія археології як напрям була занедбана та заідеологізована. Відновлення незалежності України 1991 р. дало змогу досліджувати різні аспекти історії археології, а критичне переосмислення історіографії й пошук нових наукових підходів – створити узагальнену інституціонально-просопографічну модель розвитку міжвоєнної археології Галичини і Західної Волині.

Дисертаційне дослідження проводилося крізь чотири зрізи: інституціональний, просопографічний, пам'яткоохоронний та музейний. Такий підхід знівелював недоліки наявної історіографії історії археології, у якій відсутня комплексна, узагальнена модель розвитку міжвоєнної археології на заході України в умовах відсутності власної держави. Традиційно дослідники розглядали роль окремих постатей, які творили археологію або археологічну діяльність провідних наукових інституцій. Вплив на загальний розвиток археологічної науки периферійних музеїв, пам'яткоохоронних практик, ролі зовнішніх суспільних чинників залишалися зазвичай поза увагою.

Відповідно до мети й основних завдань дослідження, сформульовано такі висновки:

1. Українську та зарубіжну історіографію історії археології Галичини і Західної Волині в роки Другої Речі Посполитої умовно варто розділити на III етапи: I – до 1939 р. – роботи, написані в час, коли історія археологічної науки творилася і її авторами були безпосередньо археологи, історики й музейники, які жили та працювали в міжвоєнне двадцятиліття; II – 1939–1991 рр. – радянський період, що характеризується значною тенденційністю, заідеологізованістю, майже повною відсутністю об'єктивної української історіографії, за винятком праць, написаних й опублікованих у діаспорі (О. Домбровський, П. Курінний), хоча вони також мали власні методологічні недоліки; натомість діяльність польського археологічного середовища представлено роботами польських дослідників (Ю. Костжевський, С. Носек, Б. Столп'як та ін.), написаних із відносно нейтральних позицій; III – від 1991 р. – до сьогодні – після відновлення Україною незалежності дослідження історії археології набуло нових рис. Саме тоді почали повертати в українську науку імена археологів, які в радянській історіографії одержали клеймо «буржуазних істориків» і навіть згадка про яких була небажаною (Я. Пастернак, Ю. Полянський, Л. Козловський і ін.). Цілком закономірно, що дослідження їхнього внеску в науку сьогодні відбувається крізь призму національних інтересів українців та поляків.

Історіографія історії української археології значно збагатилася після 1991 р., коли зріс інтерес до національної гуманітаристики. За цей час з'явилася низка публікацій, присвячених науковим установам та окремим постатям. Історія археології поступово виокремлюється в самостійний напрям

досліджень, свідчення чого – проведення міжнародних конференцій, публікації спеціальних випусків збірників і низки монографічних праць.

2. Історіографія історії археології Галичини та Західної Волині охоплює праці українських (М. Бандрівський, Н. Білас, Р. Берест, В. Гупало, Д. Павлів, В. Петегрич, О. Ситник, О. Томенюк, Р. Тарнавський, В. Кушнір, Т. Романюк, Ю. Лукомський, А. Яненко й ін.) і польських (А. Абрамовіч, М. Возьки, Я. Лех, С. К. Козловський, А. Щерба, Е. Качмарек) дослідників. Їхній аналіз показує, що вони стали значним внеском в історіографію західноукраїнської археології, проте висвітлюють лише окремі аспекти досліджуваної теми. Найбільше з них присвячено міжвоєнній археології у Львівському університеті та НТШ, однак вони не вичерпують усіх проблем в археологічних пошуках цих інституцій. Значна кількість публікацій зосереджена на науковій діяльності конкретних дослідників. Практично відсутня наукова література про пам'яткоохоронні практики міжвоєнного часу; недостатньо висвітлені питання розвитку археології в музеях Галичини і Західної Волині.

Заповнити прогалини у висвітленні історії археології дають змогу першоджерела, зокрема документи відповідних фондів архівів Львова (ЦДІА України у Львові, ДАЛО, відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника та НА ВА ІУ НАН України), Варшави (Державного археологічного музею у Варшаві, ПАН у Варшаві) та Кракова (Краківського археологічного музею, ПАН у Кракові), опубліковані звіти, еґо-документи, праці археологів міжвоєнного часу, повідомлення преси, візуальні наративи, що забезпечило дисертації широке й різнопланове джерельне підґрунтя. Особливість тематики дослідження – те, що документи розкинуті по архівах України та Польщі, а частина з них зберігається в Австрії, Британії, Канаді, Чехії. Це передовсім особові справи археологів міжвоєнного часу ХХ ст., документи археологічних інституцій, інвентарні книги, дозволи на дослідження, дані про випадково виявлені пам'ятки та велика кількість світлин.

Аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить про відсутність на сьогодні узагальненого дослідження. Впровадження до наукового обігу нових джерел, узагальнення результатів попередніх робіт та оцінка польової й кабінетної діяльності окремих діячів, наукових, музейних, пам'яткоохоронних інституцій, вивчення комунікативних практик в археологічному середовищі дали змогу створити цілісну інституціонально-антропоцентричну модель розвитку археології Галичини і Західної Волині.

3. Розвиток археології на теренах заходу України в 20–30-х роках ХХ ст. ґрунтувався на наукових засадах, закладених ще зі середини ХІХ ст. Це спричинило відмінності між тогочасною археологією Галичини і Західної Волині. До Першої світової війни Східна Галичина була частиною імперії Габсбургів і в розвитку археології тоді діяли загальні європейські тенденції (наявність кафедри археології у Львівському університеті, виокремлення археології в діяльності НТШ, чисельні археологічні колекції у музеях, участь галицьких учених у міжнародних наукових форумах тощо). Натомість напрями археологічних досліджень Волині, що тоді перебувала у складі Російської

імперії, визначали тодішні київські та російські фахівці, які опиралися й орієнтувалися на інші наукові традиції. Суттєві відмінності спостерігалися в організації охорони археологічних пам'яток, розвитку музейної археології, фінансових можливостей археологів. У міжвоєнний період ХХ ст. ситуація в певних аспектах не особливо змінилася. Галицька археологія продовжувала розвиватися навколо львівського наукового осередку, який курував усю польову діяльність на території Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств, натомість на території Західної Волині роботи проводили «зовнішні» дослідники з Варшави, Кракова, рідше – Львова.

4. Упродовж 1920–1930-х років в археології Галичини й Західної Волині чітко простежується існування та конкурування українського і польського наукових середовищ. Приклад – діяльність львівського археологічного осередку, який координував усі пошуки на території Галичини. Українська археологія розвивалася навколо НТШ (Ю. Полянський, Я. Пастернак), а польська – кафедр класичної археології (Е. Булянда, К. Міхаловський, К. Маєвський, Є. Кульчицький) та праісторії Університету Яна Казимира у Львові (Л. Козловський, Т. Сулімірський, К. Журовський, І. Сівек й ін.). Треба виокремити діяльність українських археологів М. Смішка й І. Старчука, які офіційно були працівниками Львівського університету, представляли цю наукову установу й користувались її афіліацією, а одночасно членами НТШ, брали участь у засіданнях його комісій і виголошували наукові доповіді. Тоді наукові дослідження набули вузької спеціалізації. Львівські археологи досліджували всі археологічні епохи й радо ділилися з колегами відкритими пам'ятками не «свого» часу. Палеолітичні пам'ятки вивчав Ю. Полянський; неоліт-енеоліт – Л. Козловський, О. Кандиба, О. Цинкаловський, М. Смішко; добу бронзи – раннього заліза – Я. Пастернак, М. Смішко, Я. Брик, Т. Сулімірський, К. Журовський, І. Сівек; пам'ятки римського – М. Смішко, К. Маєвський, І. Старчук, Я. Пастернак; провідним дослідником середньовіччя в міжвоєнний час був Я. Пастернак. Тут варто наголосити, що хоч археологія була найменш заполітизованою наукою, повністю позбутися політичних чинників було неможливо. В археології такими «політичними темами» стали середньовічні пам'ятки, студії над якими провадили винятково дослідники українського НТШ. І це не дивно, адже основними середньовічними пам'ятками Галичини та Волині були об'єкти княжої доби, які для українців стали доказом руської/української генези регіону. Натомість студії над польським («казимирівським») Львовом та середньовічною польською присутністю у краї за часів Корони Польської і давньої Речі Посполитої проводили історики радше на рівні архівних, а не археологічних джерел. У 1930-х роках розкопки виконували вузькопрофільні фахівці, які надавали значення міждисциплінарності в польових та камеральних пошуках, свідчення чого – тісний зв'язок праісторії з етнологією й антропологією у Львівському університеті. Найкращий вираз цієї міждисциплінарності – діяльність Кола антропологічних наук, створеного для студентів усіх трьох спеціальностей. Ця співпраця забезпечила присутність антропологів практично під час усіх

польових робіт на могильниках та опрацювання антропологічних знахідок фахівцями.

У міжвоєнний період ХХ ст. відбувалася трансформація археологічних наукових парадигм у кожному з досліджуваних осередків. Це час написання узагальнювальних праць (Я. Пастернак, Я. Брик, Л. Козловський) і доволі вузької спеціалізації молодого покоління археологів (О. Кандиба, Л. Чикаленко, Г. Цегак).

5. Українська археологія розвивалася навколо НТШ і мала свою специфіку. Передовсім у цій науковій установі не було студентів, натомість вона згуртовувала українських археологів (приклад – співпраця із НТШ М. Смішка, І. Старчука, О. Кандиби, О. Цинкаловського, Ю. Шумовського). На національну археологію працювали й українські музеї в Самборі, Коломиї, Сяноку, Тереховлі. Їх об'єднувала середньовічна тематика наукових зацікавлень. НТШ в особі Я. Пастернака з 1928 р. в археологічній діяльності акцентувало на дослідженнях давньоруських/українських літописних пам'яток (Галич, Белз, Звенигород, Тереховля, Ступниця та ін.). Цій проблематиці присвячена більшість публікацій Я. Пастернака, а також виступів на наукових форумах. Центральне місце в його археологічній праці належало розвідкам у Крилосі, якими він на весь світ заявив про українську археологію в Галичині. Водночас демонстрував важливість досліджень княжої столиці і в наукових середовищах, і серед громадськості. Це слугувало піднесенню національної свідомості західних українців в умовах відсутності власної держави. Тут археологія слугувала елементом національно-культурної пропаганди, що позитивно вплинуло на суспільну свідомість.

6. У період між двома світовими війнами важливу роль в археологічних студіях на заході України відіграла ГКЦ. Це простежується у ставленні до археології очільника Церкви митрополита А. Шептицького, який забезпечував фінансову підтримку Я. Пастернакові, відстоював його інтереси перед владою для отримання дозволів на проведення польових досліджень, забезпечував збереження археологічних експонатів в Національному музеї у Львові. Однак найважливіший вплив А. Шептицького та Й. Сліпого на формування належного ставлення до археології й археологічних пам'яток серед священників був через навчальні програми слухачів Богословської академії. Упродовж 1929–1939 рр. академія розвивалася як повноцінний науковий і навчальний осередок, де значну увагу приділяли археології. Свідчення цьому стали розкопки на низці пам'яток, діяльність музею, участь у з'їздах і конференціях, а також численні публікації Я. Пастернака як викладача академії на археологічну тематику в богословських часописах. Подальшому розвитку наукових досліджень у Богословській академії у Львові завадила Друга світова війна.

7. Після Першої світової війни частина українських археологів залишилася в еміграції і створила потужне, знане в тодішньому європейському науковому просторі наукове середовище у Празі. Йдеться про Я. Пастернака (до 1928 р.), О. Кандибу, В. Щербаківського, Л. Чикаленка, І. Борковського. У Чехії вони здобули якісну підготовку, яку могли застосувати в майбутніх дослідженнях.

Свій перший самостійний польовий досвід Я. Пастернак здобув на середньовічних архітектурно-археологічних розкопках Праги, одночасно засвоївши мистецтво археологічної фотографії. Міждисциплінарні архітектурно-археологічні дослідження та якісну археологічну фотографію він згодом успішно застосовував на пам'ятках заходу України. Кожен з археологів на еміграції мав контакти з львівським археологічним середовищем головно через НТШ і Національний музей. Вони опрацьовували археологічні колекції з Галичини й Західної Волині, проводили археологічні дослідження на цих теренах, популяризували українську археологію на сторінках іноземних видань та міжнародних наукових форумах.

8. У час Першої світової війни відбувся поділ університетської археології на дві кафедри: класичної археології, яку очолив проф. Е. Булянда (1916), та доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель, на яку запрошено проф. Л. Козловського (1921). Перша вивчала античні пам'ятки, організовувала відрядження до Греції, Італії, Румунії, а працівники другої проводили дослідження на території Львівського, Станиславівського, Тернопільського і Волинського воєводств, опрацьовували музейні збірки та на місцевому матеріалі публікували узагальнювальні праці. Важливою віхою розвитку університетської археології в міжвоєнний період ХХ ст. було створення Польського праісторичного товариства. Для забезпечення фахових навичок студентам кафедри праісторії доручали проведення самостійних розкопок (М. Смішко, Ю. Вогель, Г. Цегак) із можливістю опублікувати результати на сторінках журналу «*Z Otchłani Wieków*». У 1920–1939 рр. науковці університету вивчили значну кількість пам'яток, що стали опорними пунктами в дослідженні низки археологічних культур на території України і Польщі (Незвисько, Малі Грибовичі, Комарів, Буківна, Городниця, Колоколин, Гринів, Кульчиці та багато ін.). Згодом до них неодноразово зверталися археологи.

9. Стартові умови для розвитку польської археології в Галичині та Західній Волині після їхнього входження до складу міжвоєнної Польщі суттєво різнилися. Головна відмінність – те, що Галичина мала університет із кафедрою археології, а на Волині діяли лише невеликі музейні інституції, які не мали фахівців. Якщо польські археологи зі Львова виїжджали на пам'ятки всіх чотирьох воєводств заходу України, то на Волині працювали запрошені вчені зі Львова, Кракова та Варшави (О. Цинкаловський і Ю. Шумовський були делегатами Державного археологічного музею у Варшаві). Лише після створення Волинського музею у Луцьку туди із Кракова переїхав Ян Фітцке, який організував вивчення пам'яток Волині під егідою музею.

У 1920–1930-х роках закладено основи сучасної археології, яка послідовно розвивається досі. Можна ствердити, що з Львівського університету вийшло дві наукові школи археології. Це – школа проф. Е. Булянди, вихідці з якої продовжили справу вчителя в наступні десятиліття в Україні (І. Старчук) і Польщі (К. Міхаловський, К. Маєвський, Є. Кульчицький). Друга школа – проф. Л. Козловського. Його учні очолили відповідні кафедри та напрями

досліджень в Україні (М. Смішко, М. Клапчук, І. Свешніков) і Польщі (Т. Сулімірський, К. Журовський). Після Другої світової війни, визначні діячі польської львівської археології роз'їхалися по університетах Кракова, Познані, Вроцлава, Торуня і стали найвідомішими польськими археологами в ХХ ст., створивши наукові школи.

10. Головною інституцією, відповідальною за збереження пам'яток археології, було Державне гронно консерваторів доісторичних пам'яток (1920–1928). Терени заходу України входили до двох консерваторських округів. Галичина належала до V округу з центром у Львові (консерватор – Б. Януш), а Західна Волинь – до VI із центром у Любліні (консерватор – М. Древо). Львівський округ мав найменше фінансування, однак Б. Януш зумів налагодити роботу так, що виїжджав на всі повідомлення про археологічні знахідки і проводив рятівні розкопки (Голинь, Ульвівок). У Любельсько-Волинському ситуація була гіршою, що зумовлено віддаленістю його центру від території Західної Волині. Міхал Древо не міг забезпечити однакової опіку над доісторичними пам'ятками всього округу. Пам'яткоохоронну роботу в міжвоєнний період ХХ ст. можна поділити на два етапи: до (1918–1928) та після (1928–1939) реформи. У 1928 р. відбулася пам'яткоохоронна реформа, під час якої ліквідовано консерваторські округи, опіку над пам'ятками передано воєводським чиновникам, а контроль покладено на новостворений Державний археологічний музей у Варшаві (Р. Якімовіч). Найважливішим нововведенням реформи 1928 р. стало впровадження вимоги отримання дозволу від консерватора для проведення розкопок. Якщо в попередні роки археологічні пам'ятки підлягали нагляду консерватора-археолога, то тепер рішення щодо дозволів і охорони приймали чиновники. Українські дослідники (Я. Пастернак, Ю. Полянський, М. Смішко й І. Старчук) майже щороку отримували/намагалися отримати дозволи на проведення польових робіт. Серед польських археологів Львова їх мали Е. Булянда, К. Маєвський і К. Журовський. Леон Козловський і Тадеуш Сулімірський запити на дозволи не робили, але звіти про польові виїзди здавали. Це пояснюється тим, що кафедра виконувала роль консерваторського уряду і для її керівника дозвіл був формальністю. На прикладі видачі дозволів добре простежується ставлення влади до НТШ. Ярослав Пастернак і Юрій Полянський отримували неодноразово відмови й їм чинили різні перешкоди на проведення розкопок, тоді як працівники університету (зокрема й українці) безперешкодно отримували документ.

11. Наприкінці 1920-х років повноцінними науковими інституціями стають музеї, які, крім зберігання та експонування, важливе місце відводять реставрації, інвентаризації і фаховому науковому опрацюванню пам'яток. У міжвоєнний період у Галичині й Західній Волині синхронно виникали українські та польські музеї. Кілька існувало у воєводських центрах (Львові, Станіславові, Тернополі та Луцьку). Польські музеї мали підтримку від влади, що спрощувало затвердження статутів і пошук приміщень. Водночас українські

музеї отримували відмови (Подільський музей при кружку «Рідна школа» в Тернополі).

У середині 1930-х роках у Львові створено Музей праісторії Червенської землі (Л. Козловський), де готували до експозиції колекції польських музеїв (Дідушицьких, Любомирських, Львівського університету). Однак через початок Другої світової війни його відкриття не відбулося, і підготовлені експонати передали до Львівського історичного музею.

На периферії виникли музеї в Самборі, Перемишлі, Сяноку, Стрию, Коломиї, Тереховлі, Заліщиках тощо. Археологічна діяльність музеїв не обмежувалася накопиченням та експонуванням випадково виявлених артефактів. Деякі з них проводили самостійні археологічні дослідження (Самбір, Сянок, Тереховля, Коломия), матеріали з яких поповнювали їхні фонди, а більшість музеїв запрошували до обстежень львівських археологів (Я. Пастернак, М. Смішка, Т. Сулімірського). Приклад польової музейної археології – розкопки музеїв «Бойківщина», «Гуцульщина», «Верховина» у співпраці з археологами НТШ і Львівського університету. У музеї «Лемківщина» в Сяноку наукові співробітники Л. Гец та І. Добрянська проводили самостійні розкопки, це стосується і керівника Музею імені князя Василька в Тереховлі С. Борачка. З польських музейних установ археологічні дослідження проводили Покутський музей у Станиславові (Ю. Грабовський) та Волинський музей у Луцьку (Я. Фітцке, З. Леський).

Координація музейної діяльності відбувалася через Союз музеїв Польщі, а між музейниками – через музейні з'їзди. Українські музейники заснували Союз українських наукових робітників книгозбірень і музеїв у Львові (1930), до найважливіших заходів якого належало проведення з'їздів. У 1931–1938 рр. організовано шість таких. Сумарний внесок музеїв у розвиток міжвоєнної археології значний. Вони привертати увагу місцевого населення до культурної спадщини, навчали розпізнавати важливі знахідки, що допомогло зберегти численні артефакти та дослідити низку пам'яток археології заходу України.

12. Центральним осередком, що визначав розвиток археології заходу України був Львів, де навколо НТШ і Львівського університету відбувалася вся наукова комунікація з консерваторами й кореспондентами, музеями, товариствами, університетами та провідними археологами Європи. З'ясовано, що археологію заходу України творило молоде покоління, яке здобуло відповідну освіту в університетах Львова, Кракова, Варшави, Праги, пройшло наукові стажування у кращих університетах і музеях Європи, де набуло навичок польової археології, камеральної роботи, практик консервації та музейництва. Сфера їхніх наукових зацікавлень охоплювала всі археологічні епохи від палеоліту до середньовіччя; вони щороку проводили польові дослідження, опрацьовували музейні колекції, популяризували результати проведених робіт на сторінках газет і через публічні лекції. Незважаючи на політичні непорозуміння, у міжвоєнний період в археологічному середовищі існувала не лише співпраця (Я. Пастернак – Т. Сулімірський, К. Маєвський; В. Кобільник – Т. Сулімірський), а й дружба між українськими й польськими

дослідниками (Б. Януш – В. Антоневич; Я. Пастернак, О. Цинкаловський – Р. Якімовіч; Ю. Полянський – С. Круковський); також реалізувалася модель співпраці «вчитель–учень»: українці М. Смішко, М. Клапчук і І. Старчук були кращими учнями польських професорів Л. Козловського й Е. Булянди. У лабораторії університету та Музею праісторії Червенської землі проводилася консервація артефактів із Музею НТШ. Волинь не мала власного українського наукового осередку, що спеціалізувався б на археології. Тут дослідження проводили вихідці з регіону (О. Цинкаловський, Ю. Шумовський, І. Свешніков), які співпрацювали з львівським археологічним середовищем. Ця співпраця виявлялася, зокрема, у передачі археологічних знахідок із території Волині до Музею НТШ, публікації результатів досліджень на сторінках «Записки НТШ». Під час Другої світової війни більшість археологів покинула терени заходу України (українці Я. Пастернак, Ю. Полянський, О. Цинкаловський, Ю. Шумовський). Так М. Смішко, І. Старчук, І. Свешніков залишилися у Львові і до кінця життя працювали в археології; польські археологи Львівського університету у повоєнний час працювали в університетах Кракова, Познані, Вроцлава, Торуня; О. Кандиба, Я. Фітцке загинули в концтаборах. Однак знання і досвід, які здобули західноукраїнські археологи в міжвоєнний період, заклали добре підґрунтя для майбутнього розвитку сучасної української і польської археології.

Загалом, розвиток археології заходу України в 1920–1930-х роках дає змогу твердити про формування розгалуженої системи археологічних і музейних осередків, які сприяли розповсюдженню знань про археологічні дослідження та пам'ятки, а також збереженню історико-культурної спадщини. З одного боку, була помітна різниця генези й еволюції галицької та волинської археології. Перша мала власні університетські коріння й ґрунтувалася на австрійській, загалом європейській науковій традиції, друга – «зовнішне», певною мірою експортоване походження й залежала спочатку від Києва та російських наукових центрів, згодом – від Варшави, Львова й Кракова. Проте дослідження, які проводили археологи Галичини й Західної Волині на локальному рівні, уступали сенсаційним відкриттям міжвоєнної світової археології. Проте численні документи свідчать про постійні контакти між дослідниками, активну комунікацію з іншими європейськими і неєвропейськими науковими середовищами. Тому й на галицькому та волинському ґрунті розгорталася низка дослідницьких програм, виникали потужні археологічні осередки, формувалися оригінальні наукові напрями та школи, що перепліталися з концепціями історичної думки, доповнювали, верифікували/підтверджували чи заперечували їх. Звісно, західноукраїнська археологія міжвоєнного часу ХХ ст. залишалася в межах усталених наукових парадигм, проте також вела до відкриттів, які були революційними, принаймні для української та польської національної свідомості й науки. Саме в цьому полягає її значення для історії наукової думки та суспільного життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Булик Н. *Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники, наукові установи, музеї*. Львів, 2014. 304 с.

Розділи в колективних працях

2. Булик Н., Берест Р. Наукова еліта Львова у роки Першої світової війни та національно-визвольних змагань (на прикладі археологічного середовища). *Українська еліта в другій половині XIX – на початку XXI ст.: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі (кол. монографія)*. Львів, 2023. С. 223–250 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %).
3. Булик Н. Історія відділу археології. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: історія, імена, ідеї* / відп. ред. І. Соляр. Львів, 2021. С. 89–120.
4. Булик Н. Поховальні пам'ятки заходу України у дослідженнях археологів (XIX – перша третина XX століття). *Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя (вибрані проблеми): колект. моногр.* / відп. ред. Н. Булик. Львів, 2020. С. 534–579.
5. Булик Н., Гупало В. Місце представників нацменшин в освітньому процесі міжвоєнного Львова (на прикладі археологічного співтовариства). *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть): колект. моногр.* / ред. І. Соляр. Львів, 2018. Кн. 1. С. 258–277 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 80 %).
6. Булик Н. Перший професор львівської археології Кароль Гадачек і його наукова пасія. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету): колект. моногр.* / ред.: Л. Зашкільняк, П. Серженг. Львів, 2015. С. 246–257.
7. Булик Н. Львівська археологія до Першої світової війни. *Професор Леон Козловський* / ред.: С. Козловський, О. Ситник. Львів; Варшава, 2010. С. 18–82 / *Lwowska archeologia przed I wojna światową. Profesor Leon Kozłowski* / red.: S. Kozłowski, O. Sytnyk. Lwów; Warszawa, 2010. S. 18–82.

Статті в наукових фахових виданнях, в т.ч. іноземних

8. Булик Н., Войтович М. Археологія НТШ, написана світлом: львівська колекція фотонегативів міжвоєнного часу. *Український історичний журнал*. Київ, 2023. № 6 (573). С. 78–92. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.078> (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %) (WoS).
9. Bulyk N., Berest R. Lviv Archaeological Environment during World War I. *Archaeologia Polona*. Warsaw, 2023. Vol. 61. P. 75–104 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 75 %) (Scopus).

10. Bulyk N., Berest R. The Didushytsky Family's Mission in Conservation and Research of Galician Historical and Archaeological Heritage. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2023. Вип. 27. С. 81–89 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %) (*Scopus, WoS*).
11. Berest R., Bulyk N. The Historical and Cultural Heritage of the Bernardine Monastery in Dubno. *Sprawozdania Archeologiczne*. Kraków, 2023. Vol. 75/1. S. 373–378. DOI: 10.23858/SA/75.2023.1.3379 (*Scopus*).
12. Lutsyk I., Bulyk N. Medieval Sacred Monuments on the Territory of Halych-Volynian Rus': the History of Research in the XIX – early XX Centuries. *Przegląd Archeologiczny*. Wrocław, 2022. Vol. 70. P. 245–274. <https://journals.iaepan.pl/pa/article/view/2865> (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %) (*Scopus*).
13. Булик Н., Берест Р. Наукова комунікація львівських археологів на прикладі дослідження пам'яток латенського і римського часів у міжвоєнний період. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2022. Вип. 35. С. 113–129 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %).
14. Булик Н. «На підложі праці того самоука виростили університетські катедри і професорські берети»: інформативні можливості некрологів для вивчення львівської археології кінця XIX – першої половини XX століття. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2022. Вип. 26. С. 263–275 (*Index Copernicus*).
15. Булик Н. Роль Греко-Католицької Церкви в розвитку археології на прикладі Богословської академії у Львові (1929–1939). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2021. Вип. 34. С. 271–282.
16. Булик Н. В австрійському, польському й радянському Львові: просопографічний портрет Маркіяна-Ореста Смішка. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2020. Вип. 24. С. 11–46 (*Index Copernicus*).
17. Hupalo V., Bulyk N. New view on the beginning of the history of the annalistic Plisnesk. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2020. Вип. 14. С. 225–228 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %) (*WoS*).
18. Yakovyshyna Y., Koropetskyi R., Sytnyk O., Bulyk N. Influences of Sites of Trypillia BI – Cucuteni A4 Stages on the Establishing of Styles of Panting of Ceramic Ware of Zalischyky Group of Trypillia BI–BII Stages (Upper and Middle Dnister Region). *Hiperboreea*. Bucharest, 2019. Vol. 6. No. 2. S. 5–20 (*Scopus, WoS*) (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).
19. Булик Н. Університетська археологія міжвоєнного Львова через призму пам'яткоохоронного законодавства 1928 року. *Матеріали і дослідження з*

- археології Прикарпаття і Волині. Львів, 2019. Вип. 23. С. 362–378 (*Index Copernicus*).
20. Булик Н. Греко-католицька богословська академія у Львові: археологічні студії (1929–1939). *Сіверщина в історії України*. Київ–Глухів, 2019. Вип. 12. С. 317–323.
  21. Булик Н. Світло й тіні музейно-археологічного життя Львова першої половини ХХ ст. (на прикладі Музею Дідушицьких). *Сіверщина в історії України*. Київ–Глухів, 2018. Вип. 11. С. 380–386.
  22. Булик Н. У Львові та поміж львів'ян: просопографічний портрет Тадеуша Сулімірського (1898–1983). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2018. Вип. 22. С. 426–453 (*Index Copernicus*).
  23. Булик Н. З'їзди студентів-археологів польських університетів у 1930-х рр.: львівський вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. Харків, 2018. Вип. 54. С. 82–95.
  24. Bulyk N. The Life and Work of Bohdan Janusz (1887–1930) in the Context of the Intellectual Environment of the Galicia Region. *Between History and Archaeology: Papers in honour of Jacek Lech*. Oxford, 2018. S. 403–418 (*Scopus*).
  25. Булик Н. Археологія і влада: діяльність археологів Наукового товариства імені Шевченка в контексті пам'яткоохоронної реформи 1928 року. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2017. Вип. 21. С. 258–284.
  26. Булик Н. Археологічний вимір пам'яткоохоронних практик у Галичині (1918–1928). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2016. Вип. 20. С. 394–413.
  27. Булик Н. Пам'яткоохоронні традиції кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. у археологічному середовищі Галичини. *Сіверщина в історії України*. Київ–Глухів, 2016. Вип. 9. С. 42–49.
  28. Bulyk N. Archaeologists from L'viv in the Formation of European Intellectual Environment of the middle of XIX – first quarter of XX Century (Interaction Direct and Indirect). *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica*. Łódź, 2016. Nr 31. S. 195–218.
  29. Булик Н. «Вмів він розбудити серед молоді запал до вивчення класичного мистецтва і доісторичної культури»: Кароль Гадачек в оцінці сучасників. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2015. Вип. 19. С. 58–68.
  30. Булик Н. Життя і діяльність Богдана Януша в контексті інтелектуального середовища Галичини. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2014. Вип. 18. С. 442–468.
  31. Булик Н. Кароль Гадачек і його внесок у розвиток львівської археології. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2013. Вип. 17. С. 251–266.

32. Булик Н. До питання про наукові контакти львівських археологів у ХІХ – на початку ХХ століття. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2012. Вип. 16. С. 478–503.
33. Булик Н. Наукове Товариство імені Шевченка та археологічні студії на заході України до Першої світової війни. *Археологія і давня історія України. Історія археології: дослідники та наукові центри*. Київ, 2012. Вип. 9. С. 58–67.
34. Булик Н. Археологія у науковій спадщині Антона Петрушевича. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2011. Вип. 15. С. 415–428.
35. Булик Н. Антоні Шнайдер: штрихи до наукового портрету львівського археолога. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2010. Вип. 14. С. 440–453.
36. Булик Н. Формування української археології в Галичині у ХІХ столітті: Ісидор Шараневич (1829–1901). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2009. Вип. 13. С. 307–321.
37. Bulyk N., Lech J. Karol Nadacek (1873–1914) and the Beginnings of Archaeology in Universities of the North-East Borderland of the Austro-Hungarian Monarchy. *Archaeologia Polona*. Warsaw, 2009. Vol. 47. P. 59–89 (внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 70 %).
38. Булик Н. Археологічні колекції у музеях Львова (1823–1914). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2008. Вип. 12. С. 407–428.
39. Булик Н. Археологічні осередки Львова (1875–1914): наукові пошуки та польові здобутки. *Археологічні дослідження Львівського університету*. Львів, 2008. Вип. 11. С. 209–237.

Статті апробаційного характеру

40. Bulyk N. The Un(lost) Heritage of Lviv Archaeologists: Glass Negatives of the 1920^s – the 1930^s. Use of Digital Technologies in the Documentation, Protection, Management and Dissemination of Cultural Heritage. October 19–20. Lublin, 2023. P. 20.
41. Булик Н. Українські археологи у Львівському університеті (1918–1939). *Per aspera ad astra: до 100-літнього ювілею відомого археолога Бориса Тимощука: тези доп. Міжнар. наук. конф. (Чернівці, 8 квітня 2019 р.)*. Чернівці, 2019. С. 31–33.
42. Булик Н. Замки Галичини: дослідження ХІХ ст. і сучасний стан. *Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25–26 квітня 2012 р.)*. Львів, 2012. С. 23–31.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження

43. Булик Н. Середньовічні міста Галичини: історія археологічних досліджень у міжвоєнний період. *Wczesne średniowiecze w Karpatach*. Krosno, 2023. С. 141–168.

44. Булик Н. М. Пеленський Йосип Гаврилович. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, 2023. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-880981>
45. Булик Н. Латенський і римський час в дослідженнях львівських археологів в роки Другої Речі Посполитої (1918–1939). *Okres lateński i wpływow rzymskich w Karpatach*. Krosno, 2022. С. 33–53.
46. Булик Н. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Карпат у контексті пам'яткоохоронного законодавства міжвоєнної Польщі. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*. Львів, 2020. Т. 4. С. 190–208.
47. Булик Н. М. Смішко Маркіян Юліанович. *Історична наука у Національній академії наук України в особах: енциклопедичний довідник*. Київ, 2018. С. 602.
48. Булик Н. Сакральні пам'ятки Галича та його околиць до Першої світової війни. *Badania archeologiczne zespołów sakralnych w Karpatach*. Krosno, 2016. С. 11–35.
49. Булик Н. Замки Східної Галичини у дослідженнях археологів ХІХ – початку ХХ століття. *Zamki w Karpatach*. Krosno, 2014. С. 409–422.
50. Булик Н. Політико-правова база охорони історико-культурних пам'яток у ХІХ ст. та шляхи її реалізації у Східній Галичині. *Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму*. Львів, 2014. С. 75–93.
51. Булик Н. Літописні міста Галичини у дослідження археологів ХІХ – поч. ХХ ст. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*. Львів, 2012. Вип. 2. С. 484–498.

АНОТАЦІЯ

Булик Н. М. Археологічна наука в Галичині та Західній Волині у міжвоєнний період ХХ століття: антропоцентрично-інституціональна модель. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальностями 07.00.01 – історія України, 07.00.04 – археологія. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2024.

У дисертації, використовуючи багату джерельну базу, що охоплює неопубліковані документи й візуальні джерела з архівів України та Польщі і наукову літературу, здійснено комплексне вивчення історії археології на землях Галичини та Західної Волині у складі міжвоєнної Польщі. Вперше тему розкрито з позицій проблемно-хронологічного підходу крізь чотири зрізи: інституціональний, просопографічний, пам'яткоохоронний і музейний. Продемонстровано динаміку розвитку української та польської археології, які в реальних історичних обставинах мали кардинально різні умови. Відзначено, що до розвитку міжвоєнної української археології в Галичині найбільше долучилося НТШ, а польська археологія розвивалася навколо Львівського університету, де в міжвоєнний період функціувало дві окремі кафедри.

Окреслено пам'яткоохоронну роботу в міжвоєнний період, яку розділено на два етапи: до прийняття реформи 1928 р. і від впровадження реформи до початку Другої світової війни (1928–1939). Схарактеризовано археологічну діяльність музеїв заходу України впродовж міжвоєнного двадцятиліття.

Ключові слова: археологія, археологічна пам'ятка, праісторія, експонат, польові дослідження, Наукове товариство імені Шевченка, Львівський університет, історія археології, охорона пам'яток, музей.

ANNOTATION

Bulyk N. M. Archaeological science in Galicia and Western Volhynia in the interwar period in the 20th century: an anthropocentric-institutional model. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Historical Sciences in specialties 07.00.01 – history of Ukraine, 07.00.04 – archeology. I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2024.

In the dissertation, a comprehensive study of the history of archeology in the lands of Galicia and Western Volhynia as part of interwar Poland was conducted. For the first time, the topic is revealed from the position of a problem-chronological approach through four sections: institutional, prosopographic, site protection, and museum. This approach eliminated the disadvantages of the existing historiography of the national history of archaeology, which lacks a comprehensive, generalized model of the development of interwar archeology in Galicia and Western Volhynia in the absence of the state.

The dynamics of the development of Ukrainian and Polish archeology, which in real historical circumstances had radically different conditions, competed and cooperated, influenced the progress of archaeological science in the territories of western Ukraine, was demonstrated.

The ShSS contributed the most to the development of interwar Ukrainian archeology in Galicia. Members of the Society Yu. Polyanskyi, Ya. Pasternak, O. Cynkałowski, O. Kandyba, and others discovered and investigated a huge number of archaeological sites, introduced them into scientific circulation, and contributed to the formation of holdings and expositions of the Museum of ShSS, regional museums, which together created a powerful scientific institutional network. Although archeology was the least politicized science, it was impossible to avoid political factors. In archeology, such «political topics» were medieval sites, studies of which were conducted exclusively by researchers of the Ukrainian ShSS. At the same time, Ukrainian archeology was developing at the Theological Academy. A notable role in the development of archaeological science was played by Ukrainian researchers who were forced to emigrate. Vohlynia did not have a Ukrainian research center specializing in archaeology, research was carried out by local historians who collaborated with the Lviv archaeological environment.

Polish archeology of Galicia developed around Lviv University, where two separate departments functioned in the interwar period. The Department of Classical Archeology (1916, headed by E. Bulyanda) researched ancient sites. Instead, the Department of Prehistory (since 1921, head – L. Kozłowski) assumed the main role in conducting field research on the territory of Galicia and partly in Western Volhynia. In the interwar period, T. Sulimirski, M. Smishko, K. Żurowski, J. Bryk, I. Siwek worked at the Department. They made a significant contribution to the development of archaeological science in western Ukraine.

Two scientific schools of archeology appeared at Lviv University. This is the school of Prof. E. Bulyandy and the one of Prof. L. Kozłowski, whose descendants continued the work of teachers in the following decades.

An important component of the development of archeology is the Lviv Prehistoric Society.

Archaeologists from the Lviv, Kraków, and Warszawa archaeological centers conducted the main research in the areas of Western Volhynia, and all scientific activity there was accumulated around museums.

Site protection activity in the interwar period can be divided into two stages: from the entry of the Western Ukrainian lands into the Second Polish-Lithuanian Commonwealth until the adoption of the reform in 1928 and from the implementation of the reform until the beginning of the Second World War (1928–1939). Until 1928, the main site protection institution was the State Group of Conservators of Prehistoric Sites (1920–1928). Galicia and Western Volhynia were included in the V and VI conservator districts. After 1928, the guardianship of the sites was provided by voivodeship officials. The most important innovation of the 1928 reform was the introduction of the requirement to obtain permission from the conservator to conduct excavations.

During the twenty years of interwar, the archaeological activity of Lviv's museums can be traced. Institutions of Stanislavov, Ternopil, and Lutsk occupied an important place in the development of archeology. Since the mid-1930s, Lviv has been preparing for the opening of the Archaeological Museum of the Prehistory of the Cherven Land, and presenting the collections of Polish museums of Lviv . However, because of the beginning of the war, the opening never happened, and the prepared exposition was transferred to the Lviv Historical Museum. Western Ukrainian archeology of the interwar period remained within established scientific paradigms, but it also led to revolutionary discoveries – at least for Ukrainian and Polish national science. This is precisely its significance for the history of scientific thought and social life.

Key words: archeology, archaeological site, prehistory, exhibit, field research, Shevchenko Scientific Society, Lviv University, history of archeology, protection of sites, museum.

Підписано до друку 29.10.2024.
Формат 60x90 1/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 1,9.
Шрифт: Times New Roman
Наклад 100 прим. Зам. № 11/06

Друк ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК №2167 від 21.04.2005 р.
79000, м. Львів, вул. Мирослава Скорика, 27
№ свід.: 0670155
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net